

INSTANȚELE DE JUDECATĂ ECLEZIASTICĂ CA FORMĂ DE MANIFESTARE A LIBERTĂȚII RELIGIOASE

Drd. Dragoș PENCA

Universitatea Ovidius din Constanța,

*Școala Doctorală de Teologie Ortodoxă, specializarea Drept Canonic
dragos.penca@gmail.com*

Abstract: The Ecclesiastical Courts as a Form of Manifestation of Religious Freedom

The state guarantees the freedom of conscience of citizens, freedom that is manifested by their right to think freely, to have their own opinions, political choices or religious beliefs. The public manifestation of a religious belief is part of the fundamental right to human dignity. The organization and functioning of religious communities in Romania, in a very well defined legal and social framework, takes place in the spirit of the autonomy of the cults towards the state and its neutrality towards the religious communities. The autonomy of religious denominations is guaranteed by the state by recognizing the right of legally recognized religious communities to have their own rules of ecclesiastical law and to apply them through their own courts. The state thus recognizes the finality of the decisions of the courts of religious cults in the case of membership of the cult and in the case of sanctions applied to the clergy.

Keywords: *ecclesiastical law, ecclesiastical courts, canon law, exceptions to the principle of non-discrimination*

România, ca toate statele democratice din lume, garantează libertatea de conștiință ca drept fundamental al omului¹. Libertatea de conștiință este înțeleasă în toate manifestările ei: gândirea individului, opiniile acestuia despre viață, știință, cultură, opțiunile politice sau credința religioasă. Statul garantează dreptul fiecărei persoane de a adopta o credință

¹ *Constituția României*, art. 29, al. (2), M.Of. 767 din 31.10.2003.

religioasă și nimic sau nimeni nu poate forța o persoană să adere la un cult religios. Astfel, Constituția României ocrotește atât libertatea cetățenilor de a gândi liber și de a-și exprima ideile, cât și libertatea de a adopta o religie sau o credință religioasă și de a practica această credință. Profesorul Nicolae V. Dură afirma că „a prevedea în mod expres, și fără echivoc, libertatea de Religie sau dreptul la libertatea religioasă într-un text constituțional înseamnă desigur, în primul rând, afirmarea expresă a unui drept la demnitatea umană”² pentru că libertatea de credință manifestată prin libertatea religioasă, prin libertatea de a manifesta deschis, în public, credința religioasă este printre primele drepturi pe care omul le-a avut, încă de la originea sa.³

Această garantare generală a libertății de manifestare a credinței religioase, consfințită și prin Convenția drepturilor omului⁴, care se încadrează în limitele normelor juridice, morale și sociale ale statului se manifestă inclusiv prin garantarea libertății de organizare și manifestare a cultelor religioase în baza propriilor canoane, statute sau regulamente într-un cadru juridic reglementat de stat, în cazul nostru prin Legea libertății religioase⁵.

Garantarea libertății religioase a cultelor, în legislația statelor moderne, include, în mod natural, garantarea autonomiei cultelor față de stat și a statului față de cultele religioase, indiferent dacă noțiunea „autonomie” sau „neutralitate”⁶ este menționată în mod distinct sau dacă legea de reglementare a organizării și funcționării cultelor religioase sau alte acte normative care privesc libertatea religioasă reglementează raporturile de separare între stat și culte. Astfel, „autonomia Bisericii, recunoscută

2 Nicolae V. DURĂ, „Despre drepturile și libertățile omului prevăzute în textul constituțional român. Considerații și evaluări” în *Revista Națională de Drept*, nr. 10-12 (228-230), 2019, p. 61.

3 Cătălina MITITELU, Nicolae V. Dură, „Dreptul la libertatea de religie. Edictul de la Milan și afirmarea dispozițiilor lui de principiu în legislația europeană și Internațională” în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVII, Nr. 1 / 2013, p.51. A se vedea și Ioan-Gheorghe ROTARU, „Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2015, pp. 595-608.

4 *Convenție din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2, semnată la Roma*, art.9, al.(2), M.Of. 135 din 31.05.1994.

5 *Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor - republicată*, art.8, al. (1), M.Of. 201 din 21.04.2014.

6 Termen pe care-l vom întâlni în legislația comunitară europeană dar și în Constituția Belgiei.

în cadrul Dreptului Public, reprezintă baza juridică pentru afirmarea ei și ca subiect al Dreptului Internațional, căci fără de autonomie această calitate este lipsită de suport juridic”⁷.

În România modernă, încă de la adoptarea primei Legi pentru regimul general al cultelor din 1928⁸, au existat dezbateri, studii și interpretări ale acestei noțiuni de autonomie între stat și cultele religioase⁹. Mulți au interpretat această autonomie ca o formă de fractură în dialogul stat – culte religioase. Alții au condamnat, tot în numele autonomiei stat – biserică, implicarea financiară a statului în edificarea sau întreținerea lăcașurilor de cult sau pentru susținerea parțială a salariilor unor membri ai clerului. Juriștii conservatori au văzut în autonomia cultelor religioase o formă de respect reciproc între stat, ca instituție politică, și cultul religios, ca instituție sacră. Discuția nu este nici nouă și nici pe cale de a se epuiza. Relația stat – biserică este un subiect viu încă de la Revoluția Franceză. Limitele așa zisului „stat laic” vor fi întotdeauna analizate și interpretate. Cu toate acestea, considerăm că cea mai bună exprimare a autonomiei cultelor religioase este enunțată în legislația comunitară a Europei¹⁰ sub noțiunea de neutralitate a statului în viața religioasă a cultelor: „statul nu are dreptul de a aprecia asupra legitimații unei credințe religioase și a manifestărilor acesteia”¹¹.

Autonomia cultelor religioase din România este manifestată și prin recunoașterea dreptului comunităților religioase legal înregistrate de a avea propriile organe de judecată și de disciplină ecleziastică, precum și recunoașterea de către dreptul comun al statului a caracterului irevocabil al hotărârilor acestor instanțe asupra membrilor clerului, al membrilor cultului și al salariaților cultelor religioase legal recunoscute în România. Acest drept a fost recunoscut ca urmare a legiferării statutelor, regulamentelor și codurilor care reglementează organizarea fiecărui cult în parte.

7 Liviu STAN, „Despre autonomia bisericească” în *Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox*. Vol.3. *Principiile dreptului canonic ortodox*, ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p.102.

8 *Legea 54 din 22 aprilie 1928 pentru regimul general al cultelor*, M.Of. nr. 89 din 22 aprilie 1928.

9 Dr. I. MATEIU, *Dreptul bisericesc de stat în România întregită. Regimul general al cultelor*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1926, pp.23-33, 38-41.

10 *Convenția Europeană a Drepturilor Omului...*

11 Ionuț Gabriel CORDUNEANU, *Neutralitatea religioasă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. Universul Juridic, București, 2018, p.47.

Odată cu Legea libertății religioase din 2006¹², toate cultele din România și-au reformulat statutele în conformitate cu propriile norme canonice, statutare sau regulamentare și cu noua lege¹³. Toate statutele celor 18 culte religioase din România prevăd instanțe de judecată și norme disciplinare, de la organe și coduri complexe de control și judecată ecleziastică în cazul bisericilor primare, la forme simple în cazul cultelor neoprotestante. Cu excepția statutului Bisericii Reformate din România care prevede că „persoanele în cazul cărora s-a pronunțat sentință definitivă se pot adresa instanțelor civile de drept”¹⁴, hotărârile instanțelor ecleziastice sunt definitive și nu pot face obiectul analizei instanțelor civile de drept comun. Statul a recunoscut, în virtutea autonomiei și a neutralității față de cultele religioase, dreptul cultelor religioase de a decide atât cu privire la normele fundamentale, dogmatice, cât și la modul de conduită al membrilor sau clerului său.

Există și păreri contrare despre acest drept al cultelor religioase. Într-un material publicat în revista Dreptul din anul 2008, imediat după publicarea Legii libertății religioase și a regimului general al cultelor, un magistrat a dezvoltat o teorie despre neconstituționalitatea prevederilor statutare ale cultelor religioase din România referitoare la judecata bisericească, sancțiunile disciplinare administrate, organele de judecată internă și despre capacitatea lor de a pronunța hotărâri disciplinare asupra clerului. Autorul lucrării susține că „pentru ca o formă de jurisdicție privată să nu încalce dreptul fundamental *al liberului acces la justiție*.. este necesar ca, expres și neechivoc, să rezulte din lege că atare jurisdicții au la bază, drept condiție *sine qua non* de a judeca litigiile pe care sunt investite a le soluționa, un acord (consimțământ) al părților litigante, *dat pentru fiecare litigiu în parte*, acord neprevăzut în toate statutele examinate, statute care, toate, statornicesc o jurisdicție obligatorie în materia organelor jurisdicționale examinate”¹⁵. Am ținut să menționăm acest punct de ve-

12 Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general....

13 Cu excepția Bisericii Catolice și Bisericii Române Unite cu Roma, în cazul cărora s-a procedat doar la recunoaștere formală, prin Hotărâre de Guvern, a Codului de Drept Canonic. A se vedea HG 1218/2008 privind recunoașterea Codului de Drept Canonic al Bisericii Romano-Catolice și a Codului Canoanelor Bisericilor Orientale, M.Of. 798 bis din 27 noiembrie 2008.

14 Statut din 2007 al Bisericii Reformate din România, recunoscut prin HG 186/2008, M.Of. 171 din 5 martie 2008, art. 11, alin. (3).

15 G. C. FRENȚIU, „Competența soluționării acțiunilor promovate împotriva sancțiunilor disciplinare aplicate personalului cultelor religioase”, în *Dreptul*, nr.10/2008, pp. 56-77.

dere, care nu este comun împărtășit de instanțele de judecată din țară, jurisprudența fiind în mod clar în favoarea recunoașterii caracterului definitiv sau irevocabil al hotărârilor instanțelor de judecată ecleziastică.¹⁶ Cu toate acestea, punctul de vedere împărtășit de doamna judecătoarei Frențiu nu este solitar, mai mulți juriști susținând că instanțele de judecată ecleziastică se manifestă ca instituții de drept privat sau de arbitraj.

Potrivit Legii privind libertatea religioasă, cultele sunt persoane juridice de drept privat și utilitate publică, înființate prin recunoaștere de către legiuitor, deci nu supuse înregistrării ca persoanele juridice de drept privat¹⁷, organizate după propriile coduri, statute sau regulamente care sunt aplicabile propriilor credincioși.¹⁸ Așadar, normele disciplinare ale actelor normative de organizare a cultului sunt aplicabile strict în cazul acelor persoane care, în deplinătatea capacităților de decizie, au ales să adere la un cult religios, însușindu-și atât dogmele religioase cât și normele disciplinare¹⁹. În analiza statutelor cultelor religioase din România am identificat o singură prevedere disciplinară care se aplică aparținătorilor sau vizitatorilor cultului, în sensul refuzului permiterii accesului într-un lăcaș de cult în cazul tulburării serviciilor religioase.²⁰

Nu poate fi, așadar, invocată o încălcare a dreptului la apărare a unei persoane supusă judecării ecleziastice atâta timp cât persoana a ales de bunăvoie să aparțină aceluși cult.²¹ Nu poate fi reținută nici invocarea

16 O foarte utilă colecție de hotărâri judecătorești cu impact în viața cultelor religioase din România, cu comentariile autorului, a fost realizată de magistratul Mihail Stănescu – Sas, judecător la Curtea de Apel Constanța. A se vedea Mihail STĂNESCU – SAS, *Autonomia cultelor religioase. Jurisprudență națională comentată și adnotată*, ed. Universul Juridic, București, 2019.

17 Iulian Mihai L. CONSTANTINESCU, „Personalitatea și capacitatea civilă a Bisericii privind dreptul de administrare a patrimoniului” în *Bunurile Bisericii ieri și astăzi*, coord. Georgică GRIGORIȚĂ, ed. Basilica, București 2016, p.199.

18 *Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor...*, art.8, al.(1) și al.(3).

19 Profesorul Constantin Cuciuc subliniază caracterul sacramental al „integrării unui credincios într-o comunitate religioasă exprimată printr-un act public: botez, confirmare, hirotonire. Această integrare este total diferită de o „simplă înscriere într-un registru”. În extremul Orient acceptarea presupune cunoașterea anumitor practici, mantră, imnuri. În Orientul Apropiat circumcizia are semnificație religioasă”. Constantin CUCIUC, *Sociologia religiilor*, ed. Fundației România de Măine, București, 2003, p.141.

20 A se vedea *Statut din 2008 pentru organizarea și funcționarea Bisericii Creștine după Evanghelie din România - Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România*, recunoscut prin HG 897/2008, M.Of. 638 din 4 septembrie 2008, art. 22, al.(3).

21 *Decizia 466 din 23 februarie 2016 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Secția de contencios administrativ și fiscal*. Înalta Curte consideră, în cazul respectiv, că „recurentul a ales să facă

unui „acord (consimțământ) al părților litigante pentru fiecare litigiu în parte”, așa cum susține autorul mai sus citat, atâta timp cât normele dogmatice, sau disciplinare transcend persoanelor și momentelor, ținând mai de grabă de existența și organizarea cultului, în general. În acest sens, cea mai importantă decizie este respingerea excepției de neconstituționalitate ridicată în cazul art. 26, al. (1) – (3) din Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor.²² Curtea Constituțională

.... parte din Comunitatea Evreiască București, membră a FCER și deci să i se aplice toate dispozițiile statutare convenite de către toți membrii comunităților, astfel că instanța nu poate interveni pentru a schimba regulile pe care aceștia de comun acord le-au votat, neputându-se substitui acestora, așa cum nu poate interveni să înlocuiască fiecare organ de conducere în îndeplinirea atribuțiilor și competențelor ce le-au fost Statutar stabilite. Există prevederi statutare și proceduri de soluționare proprii FCER.”

22 *Decizia nr. 640/2008 privind respingerea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor alin. (1)-(3) ale art. 26 din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, Curtea Constituțională, M.Of. 506 din 4 iulie 2008. În cauza de față, un membru al Cultului Musulman din România a invocat excepția de neconstituționalitate susținând că „prevederile alin. (1)-(3) ale art. 26 din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor încălcă dispozițiile art.21 alin. (1), (2) și (4) din Constituție, deoarece reglementează posibilitatea cultelor de a avea organe proprii de judecată pentru probleme de disciplină internă, cărora le sunt aplicabile doar prevederile statutare și canonice. De asemenea, textul criticat este contrar dispozițiilor constituționale ale art. 4, deoarece prevăd discriminarea cetățenilor pe criterii religioase, celor ale art.16, întrucât cetățenii care aparțin unui cult religios nu sunt egali în fața legii prin aceea că lor nu le este aplicabilă legislația muncii, ci prevederile statutare ale cultului; textul criticat este contrar prevederilor constituționale ale alin. (2) și (3) ale art.26, întrucât jurisdicțiile speciale administrative nu sunt obligatorii, ci doar facultative, precum și celor ale art.53, deoarece exercițiul dreptului de acces la justiție este restrâns pe criteriul apartenenței cetățenilor la un cult religios.”

Analizând, Curtea Constituțională „constată că alcătuirea cultelor religioase este compusă din totalitatea credincioșilor de o anumită religie, că ele sunt autonome față de stat și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii. Așadar, cultele au un rol spiritual în societatea românească, fiind evident că natura lor juridică nu este cea a unor entități statale, deoarece ele sunt autonome față de stat. Disciplina internă a unui cult este reglementată prin acte juridice specifice, adecvate desăvârșirii rolului spiritual, cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Cât privește statul, Curtea Constituțională reține că acesta este o organizație politică care își realizează atribuțiile prin exercitarea funcțiilor publice. Or, statul nu exercită funcții publice și în domeniul activității interne a cultelor religioase. De aceea, normele juridice emise de stat cu privire la disciplina muncii nu sunt aplicabile și personalului cultelor religioase. Față de acestea, Curtea constată că este neîntemeiată critica de neconstituționalitate referitoare la încălcarea art. 21 din Constituție, privind accesul la justiție. Astfel, instanțele de judecată nu sunt competente să exercite funcția de înfăptuire a justiției în cadrul cultelor religioase pentru acte de încălcare a disciplinei interne, deoarece răspunderea juridică, în materie, nu este reglementată prin norme juridice de drept comun, ci prin norme juridice proprii acelor culte. De altfel, este echitabil să se stabilească răspunderea disciplinară a personalului clerical de către organe de judecată ale cultelor, deoarece numai acestea pot aprecia dacă actele de indisciplină săvârșite sunt sau nu compatibile cu rolul spiritual al cultului.” Decizia, în formă completă, este disponibilă în portalul Înaltei Curți de Casație și Justiție disponibil online www.scj.ro.

a consfințit dreptul cultelor religioase din România de a avea reguli și norme proprii, de a le impune membrilor clerului și salariaților și de a-și manifesta capacitate de judecată proprie în conformitate cu aceste reguli, norme și canoane, prin organele de judecată proprii.

În cazul personalului comunităților religioase organizate în conformitate cu prevederile legale în vigoare, statul le-a recunoscut dreptul de a-și recruta personalul clerical sau laic precum și dreptul de a angaja sau revoca personalul în conformitate cu normele canonice sau statutare proprii. Analizând aceste aspecte, în mod legitim se naște întrebarea dacă personalul clerical, care are prin excelență un caracter vocațional, trebuie să îmbrace sau nu forma contractuală prevăzută de Codul Muncii în cazul salariaților și dacă prevederile referitoare la cercetarea disciplinară și concediere le sunt aplicabile.²³ Majoritatea juriștilor specializați pe dreptul muncii susțin dreptul cultelor religioase de a remunera membrii clerului lor, cu respectarea legislației fiscale în vigoare, și în afara unui contract individual de muncă, în baza propriilor norme.²⁴ Această

23 Aspectul evidențiat de noi nu are rolul de a analiza dacă un membru al clerului, care este remunerat pentru activitatea sa, este supus regulilor fiscale general valabile privind taxele și contribuțiile obligatorii la Bugetul de Stat sau Bugetul Asigurărilor Sociale de Stat, ci ne referim în mod special dacă relația dintre angajator, în cazul nostru cultul religios, și membrul clerului trebuie să îmbrace forma impusă a contractului individual de muncă.

24 Este de remarcat poziția Curții de Apel București, Secția a VII-a pentru conflicte de muncă și asigurări sociale în Decizia 2.467 din 22 iunie 2015 din care reținem că, „în principiu, jurisprudența CEDO respectă maniera în care cultul religios alege să-și reglementeze raporturile cu proprii preoți, iar supunerea acestor relații schemei clasice prevăzute de dreptul muncii nu este obligatorie, conținutul raporturilor și specificul acestora tinând de autonomia fiecărui cult. Curtea apreciază că autonomia cultelor impune autorităților laice respectarea deciziilor lor de organizare internă, bazata de cele mai multe ori pe convingeri de sorginte religioasă.” A se vedea Mihail STĂNESCU – SAS, *Autonomia cultelor religioase...*, p.323. Cu toate acestea, într-o cauză oarecum asemănătoare, tot Curtea de Apel București a considerat că este imperios necesară încheierea unui contract de muncă în forma prevăzută de Codul Muncii în cazul unui preot al Arhiepiscopiei Armene din România, cetățean extracomunitar, care pentru a se bucura de dreptul de ședere trebuia să facă dovada unui contract individual de muncă cu un angajator din România. Curtea a considerat că prevederile referitoare la imigrație și la acordarea drepturilor de ședere în România, care impun existența unui raport de muncă stabilit în baza unui contract individual de muncă, nu încalcă autonomia cultelor religioase, făcând o separație între dreptul unui slujitor clerical de a-și desfășura activitatea liturgică în cadrul cultului, conform normelor și canoanelor proprii și obligația lui ca cetățean de a-și legaliza statutul de rezident în conformitate cu legile Statului Român. Așadar, Curtea reține că, „încheierea de către membrii cultului religios a unui contract de muncă nu constituie o conversie a activității religioase în activitate laică, activitatea desfășurată păstrându-și natura de slujire liber asumată și ascultare datorată.” Curtea de Apel București, Secția a VII-a pentru conflicte de muncă și asigurări sociale în Decizia 4.000 din 12 decembrie 2016, apud. Mihail STĂNESCU – SAS, *Autonomia cultelor religioase...*, p.365.

teorie este apreciată și de noi având în vedere că încheierea unui contract individual de muncă între membrii clerului și cultul religios impune, în mod normal, raportarea la legislația generală a muncii (program de lucru, locul muncii, prevederi referitoare la echipamentul de lucru, termene de preaviz și de cercetare disciplinară etc.) care ar laiciza slujirea spirituală a membrilor clerului, împingând-o spre profesionalizare și ar implica intervenția statului în organizarea internă a cultului, știrbind din capacitatea fiecărei comunități religioase de a aprecia oportunitatea continuării activității unui membru al clerului sau statutul de membru al unui cult religios, în funcție de normele juridico-canonice sau statutare proprii.

Dreptul cultelor de a angaja sau revoca personalul în conformitate cu normele canonice sau statutare proprii este o excepție de la principiul general de nediscriminare²⁵ la angajare pe considerente ce țin de sex, orientare sexuală, sau credințe religioase și este prevăzută inclusiv de legislația europeană prin Directiva 2000/78. Directiva ține cont de cerințele particulare ale dogmelor și credințelor religioase și, fără a aduce o atingere principiului general de nediscriminare, creează un cadru de manifestare a libertății religioase a cultelor și asociațiilor religioase. Astfel, „în împrejurări foarte limitate, un tratament diferențiat poate fi justificat atunci când o caracteristică legată de religie sau de convingeri, de un handicap, de vârstă sau de orientare sexuală constituie o cerință profesională esențială și determinantă, în măsura în care obiectivul este legitim, iar cerința proporționată”.²⁶

Cu toate acestea, ce este o cerință profesională esențială și legitimă în cazul unui cult religios? Cine ar putea, în afara respectivului cult, să definească cerința profesională, să-i stabilească limitele și exigențele? Ar putea statul să stabilească legitimitatea unor norme morale sau dogmatice aplicabile personalului deservent al unui cult religios? Nu ar fi aceasta o ingerință impardonabilă în activitatea unui cult religios? Susținem și noi, alături de alți autori, în spiritul autonomiei cultelor și a neutralității statului în viața religioasă, că doar „comunitatea religioasă are dreptul să

25 A se vedea forma și întinderea principiului de nediscriminare, în special pe considerente de religie sau credință religioasă în Nicolae V. DURĂ, „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief” în *Annales Canonici* nr. 12 (2016), pp.45–64.

26 Directiva 2000/78/CE/27-nov-2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, considerente generale pct. 23, Ediția Specială a Jurnalului Oficial din 1 ianuarie 2007.

solicite angajaților săi o atitudine de bună-credință și de fidelitate față de etica organizației... Dintotdeauna comunitățile religioase au avut așteptări ca membrii lor să își conducă întreaga viață în acord cu cerințele comunității.²⁷ Aceste cerințe de exigență pot fi canonice, statutare sau prevăzute prin regulamente anterioare începerii relațiilor între salariat și cult. Să luăm exemplul prevederea statutară referitoare la condiționarea unei persoane de a fi membru pentru a avea statutul de salariat al unui cult religios din România²⁸. Condiția este o cerință profesională esențială și determinată iar obiectivul ei este legitim. Calitatea de membru al cultului este condiționată prin statutul și normele interne ale cultului de mai multe elemente: crez, comportament social și familial, onestitate, implicare în viața Bisericii etc., în condițiile în care toate aceste elemente reprezintă și cerințele cultului față de salariații săi. Obiectivul este legitim, normele religioase ale cultului încadrându-se în limitele normelor juridice, morale și sociale ale statului. Condiția este existentă la momentul în care un candidat aplică la un post clerical sau administrativ în cadrul cultului. Inexistența sau pierderea calității de membru al cultului²⁹

27 Ionuț Gabriel CORDUNEANU, *Neutralitatea religioasă în jurisprudența...*, p.248.

28 *Statutul din 2008 al Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea din România* aprobat prin HG 399/2008, M.Of. 324 din 24.04.2008, art.53.

29 *Sentința 34 din Ședința publică din 29 ianuarie 2019 a Curții de Apel Timișoara*, în dosarul 586/59/2018, având reclamant Liceul Teologic Baptist Alexa Popovici din Arad contra Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării și o persoană fizică, Cultul Creștin Baptist intervenind în dosar în favoarea liceului. În speța prezentată, un informatician, care intenționa să se angajeze la Liceul Teologic Baptist, a formulat o plângere către CNCD prin care reclama condiționarea la angajare de apartenența la cultul baptist sau de avizul din partea cultului în vederea angajării, considerând cerința una discriminatorie. „CNCD prin Hotărârea nr.571/11.10.2017, luată în dosar nr.639/2016 a hotărât că faptele prezentate în obiectul petiției, constituie fapte de discriminare conform art. 2, alin. 1, coroborat cu art. 8, cu alin. 2, din OG137/2000 republicată și, în consecință, a sancționat LTBA prin reprezentant legal, cu amenda contravențională în cuantum de 2.000 lei, recomandând LTBA, ca pe viitor în anunțurile postate cu scoaterea unui post la concurs, să nu mai facă condiționări legate de apartenența religioasă.” Liceul Teologic Baptist Alexa Popovici a susținut dreptul unui liceu vocațional, confesional, de a condiționa calitatea de cadru didactic de apropierea dogmatică a profesorului cu viziunea religioasă a școlii. Liceul a susținut că „nu poate fi ignorat faptul că, într-o școală teologică, filosofia școlii este cea creștină; viziunea, misiunea, reperatele și valorile morale sunt cele creștine, fapt care justifică pe fond existența acestor școli. Reclamanții respectă drepturile celui alt, indiferent de credința sau morala care îi guvernează viața, dar în același timp cred că și drepturile sunt importante și trebuie respectate. De exemplu, persoanele care nu împărtășesc valorile și principiile moralei creștine nu sunt compatibile cu vreo funcție sau vreun post în schema de funcționare a unui liceu vocațional teologic. Orice speculație sau forțare a pârgھیilor legislative de a strecura astfel de persoane într-o instituție colorată filosofic este cel mai grav act de discriminare și de încălcare a drepturilor fundamentale ale unei instituții de nuanță creștină....

conduce, în mod legal, la încetarea contractului de individual de muncă în condițiile art. 56, lit. g) din Codul Muncii³⁰ fără a fi nevoie ca o altă instanță de judecată să constate acest fapt și fără a se considera că încetarea este din vina angajatorului.

În ciuda acestor derogări de la prevederile generale ale Codului Muncii, din cauza dificultăților birocratice în raportarea fiscală a veniturilor obținute de membrii clerului sau a reticenței cu care unele instituții de credit priveau aceste venituri, mai multe culte religioase au decis să încheie contracte individuale de muncă cu membrii clerului lor, iar în cazul unor culte religioase cu membrii laici care slujesc cultul, pe perioada mandatului acestora. Aparent, relațiile contractuale ale celor două părți sunt guvernate exclusiv de prevederile legale în materia dreptului muncii. Cu toate acestea, majoritatea instanțelor de judecată s-au pronunțat pe o abordare *stricto sensu* a canoanelor, statutelor sau regulamentelor cultelor în cazul sancționării respectivelor persoane. Nu aceeași abordare au avut-o instanțele în cazul contractelor individuale de muncă încheiate persoanelor care aveau atribuții administrative sau tehnice în cadrul cultului.

.... Din acest punct de vedere, se schimbă total abordarea și se poate afirma că tendința este să fie ei cei discriminați și puși la zid de către cei ce nu îi vor printre ei pe ei, creștinii. Reclamanții (Liceul Teologic Baptist Alexa Popovici, subl.nos.) arată că au dreptul să fie creștini în România, au dreptul de a se manifesta conform statutului .de creștin atât în spațiul privat, cât și în cel public și au dreptul ca într-o școală vocațională *teologică* să respecte morala creștină. Raporturile democratice cu diversitatea în contextul unei lupte continue pentru drepturile omului duc adesea discuțiile pe tema discriminării în derizoriu. Respectarea drepturilor omului într-o societate din ce în ce mai diversificată va ridica tot mai frecvent aspecte legate de discriminare, noțiune care este din ce în ce mai greu de definit.” Curtea de Apel Timișoara, ca instanță de fond, a reținut justificată plângerea formulată de Liceul Teologic Baptist prin prisma libertății cultelor religioase de a se organiza și funcționa în conformitate cu propriile statute și credințe religioase. „Instanța reține, prin urmare, că tocmai normele anunțate, atât cele legale, cât și cele infralegale, evidențiază cerința ca personalul didactic care își desfășoară activitatea într-o unitate de învățământ preuniversitar teologic, în speță, învățământ teologic baptist, să fie agreat de Cultul religios respectiv, căruia îi aparține și care a înființat practic unitățile de învățământ cu specific teologic baptist, însăși încadrarea personalului didactic în școlile cu vocaționale *teologice* baptiste presupunând, așa cum în mod expres rezultă din chiar Protocolul arătat, obținerea avizului Cultului Creștin Baptist.” Pe cale de consecință, Curtea de Apel Timișoara a anulat procesul verbal de contravenție emis de CNCD. Împotriva sentinței Curții, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării a formulat recurs la Înalta Curte de Casație și Justiție, termenul de judecată a cauzei fiind stabilit pentru data de 08.04.2021. Cu toate acestea, avem încredințarea că și ÎCCJ va confirma decizia instanței de fond, consfințind astfel dreptul cultelor religioase de a-și organiza activitatea de cult sau activitățile educative după propriile norme.

30 *Legea 53/2003 Codul Muncii – republicat*, M.Of. 345 din 18.11.2011.

Observăm astfel o abordare diferită a instanțelor de judecată față de articolul 26 din Legea libertății religioase: o poziție unanimă în sensul admiterii lipsei competenței materiale a instanțelor de judecată civile în cazul hotărârilor instanțelor ecleziastice față de membrii clerului și o poziție de control a respectării procedurilor legale în cazul sancțiunilor pronunțate de forurile ecleziastice care privesc angajații ne-clericali. În ultimii 5 ani, majoritatea instanțelor civile au admis competența materială a completurilor de dreptul muncii în acțiuni promovate de salariați ne-clericali ai cultelor religioase. Astfel, în majoritatea spețelor studiate, instanțele de judecată s-au limitat la a verifica respectarea prevederilor Codului Muncii în cazul unor sancțiuni dispuse de instanțele de judecată ecleziastice: respectarea dreptului salariatului la apărare, la informare și la drepturile sociale garantate de lege în cazul unei sancțiuni, în special în cazul concedierii. Nu am întâlnit nicio situație în care o instanță de judecată civilă să analizeze cauza pierderii calității de membru al unui cult sau a retragerii acordului sau a binecuvântării ierarhului unui cult, fapt care a condus la aplicarea unei sancțiuni disciplinare sau la încetarea de drept a contractului individual de muncă³¹. Și în aceste situații am apreciat grija cu care instanțele civile au respect autonomia cultelor religioase manifestată inclusiv în hotărâri disciplinare inițiate de cultele religioase.

În concluzie, reținem prevederile Constituției României și ale Legii libertății religioase și a regimului general al cultelor care garantează libertatea de conștiință a cetățenilor. Libertatea de conștiință se manifestă prin libertatea gândirii individului, a opiniile acestuia, a opțiunilor sale politice sau a credinței religioase. Statul garantează dreptul fiecărei persoane de a adopta o credință religioasă și de a o manifesta în spiritul toleranței și respectului reciproc între religii care rămâne, de altfel, matricea tuturor drepturilor fundamentale ale omului.³²

31 Foarte multe ocupații, chiar în afara spațiului ecleziastic, impun prezentarea unui aviz din partea cultului religios sau din partea ierarhului locului: profesorii de religie din școlile publice, personalul din învățământul superior religios etc.

32 A se vedea Nicoale V. DURĂ, Cătălina MITITELU, *Principii și norme ale Dreptului Uniunii Europene privind drepturile omului și protecția lor juridică*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2014; Nicolae V. DURĂ, „Dreptul și religia. Normele juridice și normele religios-morale”, în *Analele Universității Ovidius, Seria: Drept și Științe Administrative*, vol. 1, anul 2003, p. 15-23; Nicolae V. DURĂ, „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă” în *Analele Universității „OVIDIUS” / Nr. 3 (2005)*, pp. 5-33; „Dreptul la demnitate umană (dignitas humana) și la libertate religioasă. De la „Jus naturale” la „Jus cogens” (The Right to Human Dignity (Dignitas Humana) and to Religious Freedom. From „Jus naturale” to „Jus cogens”)”, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 2006 nr.1, pp. 86–128.

În acest sens, statul garantează autonomia și neutralitatea față de cultele religioase, precum și egalitatea acestora în fața legii și unele față de altele. Una dintre formele de manifestare ale autonomiei sau neutralității între stat și cultele religioase este dreptul acestor culte de a avea organisme proprii de control și judecată în conformitate cu canoanele, statutele și regulamentele lor interne. Mai mult, legislația europeană sau națională dă dreptul cultelor religioase legal recunoscute să adopte politici care se încadrează în categoria excepțiilor de la regula generală de nediscriminare pe bază de religie, de sex, de orientare sexuală sau de handicap și permite cultelor o serie de excepții inclusiv în materia dreptului muncii.

Instanțele de judecată ecleziastică emit hotărâri cu caracter disciplinar sau administrativ în cazul membrilor clerului sau a membrilor laici care au caracter de slujitor bisericesc, în baza propriilor norme canonice, statute sau regulamente, hotărârile având caracter definitiv și nefiind supuse controlului instanțelor civile de drept comun.

Hotărârile instanțelor ecleziastice în cazul salariaților ne-clericali sunt supuse controlului de către instanțele civile de drept comun strict asupra respectării legalității de formă și a garantării drepturilor sociale ale salariatului, instanțele civile respectând hotărârile organelor de judecată ale cultelor în materie de apartenență la cult sau de retragerea unor avize care sunt necesare, conform legii, pentru exercitarea unor ocupații.

Considerăm că existența instanțelor de judecată ale cultelor și recunoașterea hotărârilor acestora în cazurile prevăzute de lege se manifestă ca o formă de autonomie a cultelor față de stat și a neutralității statului față de culte și, în fond, ca o dovadă a libertății religioase, așa cum ne dovedesc și textele principalelor instrumente internaționale³³ ale Uniunii Europene, care au forța lui *jus cogens*, adică forță obligatorie.³⁴

33 A se vedea Nicolae V. DURĂ, „The Universal Declaration of Human Right” în EIRP Proceedings, Vol. 10 (2015), pp 235-242; Nicolae V. DURĂ, Cătălina MITITELU, „International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights” în EIRP Proceedings, Vol 8 (2013), pp 130-136; Cătălina MITITELU, „About the Right to the Freedom of Religion” în LUMEN: Rethinking Social Action. Core Values, coord. A. SANDU et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 833—838.

34 Pentru o imagine de ansamblu, a se vedea Cătălina MITITELU, „Provisions of Principle with European Constitutional Value on the „Persons” Right to Freedom and Security”, în Journal of Danubian Studies and Research, Vol 6, No 2 (2016), pp. 158-165; N. V. DURĂ, „The European juridical thinking, concerning the Human Rights, expressed along the centuries”, în Acta Universitatis Danubius. Juridica, 2010 nr. 2, pp. 153–192; Nicolae V. DURĂ, „General Principles of European Union Legislation Regarding the Juridical Protection of the Human Rights” în Journal of Danubian Studies and Research, Vol 3, No 2 (2013), pp. 7-14.

Bibliografie

Legislație națională

- ✦ *Constituția României*, M.Of. 767 din 31.10.2003.
- ✦ *Legea 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor - republicată*, art.8, al. (1), M.Of. 201 din 21.04.2014.
- ✦ *Legea 54 din 22 aprilie 1928 pentru regimul general al cultelor*, M.Of. nr. 89 din 22 aprilie 1928.
- ✦ *Legea 53/2003 Codul Muncii – republicat*, M.Of. 345 din 18.11.2011.
- ✦ *HG 1218/2008 privind recunoașterea Codului de Drept Canonic al Bisericii Romano-Catolice și a Codului Canoanelor Bisericilor Orientale*, M.Of. 798 bis din 27 noiembrie 2008.
- ✦ *Statut din 2007 al Bisericii Reformate din România*, recunoscut prin HG 186/2008, M.Of. 171 din 5 martie 2008.
- ✦ *Statut din 2008 pentru organizarea și funcționarea Bisericii Creștine după Evanghelie din România - Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România*, recunoscut prin HG 897/2008, M.Of. 638 din 4 sept. 2008.
- ✦ *Statutul din 2008 al Bisericii Adventiste de Ziua a Șaptea din România* aprobat prin HG 399/2008, M.Of. 324 din 24.04.2008, art.53

Izvoare – Legislație europeană

- ✦ *Convenție din 1950 pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, amendată prin Protocoalele nr. 3, 5 și 8 și completată prin Protocolul nr. 2, semnată la Roma*, art.9, al.(2), M.Of. 135 din 31.05.1994.
- ✦ *Directiva 2000/78/CE/27-nov-2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, considerente generale pct. 23*, Ediția Speciala a Jurnalului Oficial din 1 ianuarie 2007.

Jurisprudență

- ✦ *Decizia 466 din 23 februarie 2016 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Secția de contencios administrativ și fiscal.*
- ✦ *Decizia nr. 640/2008 privind respingerea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor alin. (1)-(3) ale art. 26 din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, Curtea Constituțională*, M.Of. 506 din 4 iulie 2008.
- ✦ *Sentința 34 din Ședința publică din 29 ianuarie 2019 a Curții de Apel Timișoara, în dosarul 586/59/2018.*

Studii și volume

- ✦ *CARP, Radu, Religie, politică & statul de drept, Secvențele unei acomodări*, ed. Humanitas, București, 2013.

- ✦ CONSTANTINESCU, Iulian Mihai L., „Personalitatea și capacitatea civilă a Bisericii privind dreptul de administrare a patrimoniului” în *Bunurile Bisericii ieri și astăzi*, coord. Georgică GRIGORIȚĂ, ed. Basilica, București 2016, pp 198-229.
- ✦ CORDUNEANU, Ionuț Gabriel, *Neutralitatea religioasă în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*, ed. Universul Juridic, București, 2018.
- ✦ CUCIUC, Constantin, *Sociologia religiilor*, ed. Fundației România de Măine, București, 2003.
- ✦ DURĂ V. Nicolae, „The Universal Declaration of Human Right” în *EIRP Proceedings*, Vol. 10 (2015), pp. 235-242.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Persoana” umană, și libertățile ei fundamentale, în percepția gândirii filosofice și juridice europene” în *Studii Juridice Universitare*, Nr. 3-4 2013, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, pp.106-121.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, MITITELU, Cătălina, *Principii și norme ale Dreptului Uniunii Europene privind drepturile omului și protecția lor juridică*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2014.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „About the Freedom of Religion and the Laicity. Some Considerations on the Juridical and Philosophical Doctrine”, în *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol. 13, no. 4, 2019, pp. 156-164.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Despre drepturile și libertățile omului prevăzute în textul constituțional român. Considerații și evaluări” în *Revista Națională de Drept*, nr. 10-12 (228-230), 2019, pp.53-63.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Despre libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România (About Religious Freedom and the General Regime of the Religious Cults in Romania)”, *Analele Universității Ovidius Constanța / Seria Teologie* (Ovidiu University Annals, Constanța, Theological Series) 7 (2009) no.1, pp. 20–45.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Dreptul la demnitate umană (dignitas humana) și la libertate religioasă. De la “Jus naturale” la “Jus cogens” (The Right to Human Dignity (Dignitas Humana) and to Religious Freedom. From “Jus naturale” to “Jus cogens””, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, 2006 nr.1, pp. 86–128.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Dreptul și religia. Normele juridice și normele religios-morale”, în *Analele Universității Ovidius, Seria: Drept și Științe Administrative*, vol. 1, anul 2003, pp. 15-23.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Drepturile și libertățile fundamentale ale omului și protecția lor juridică. Dreptul la religie și libertatea religioasă” în *Analele Universității „OVIDIUS” / Nr. 3* (2005), pp. 5-33.

- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „From the Church Autonomy of the Archbishop Andrei Șaguna to the Autonomy of the Religious Denominations in the Romanian State: Ecclesiological-Canonical Considerations”, în *Ecumeny and Law*, vol. 4 (2016).
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „General Principles of European Union Legislation Regarding the Juridical Protection of the Human Rights” în *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol 3, No 2 (2013), pp. 7-14.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief” în *Annales Canonici* nr. 12 (2016), pp.45–64.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, „The European juridical thinking, concerning the Human Rights, expressed along the centuries”, în *Acta Universitatis Danubius. Juridica*, 2010 nr. 2, pp. 153–192.
- ✦ DURĂ, V. Nicolae, MITITELU Cătălina, „International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights” în *EIRP Proceedings*, Vol 8 (2013), pp. 130-136.
- ✦ FRENȚIU, Gabriela Cristina „Competența soluționării acțiunilor promovate împotriva sancțiunilor disciplinare aplicate personalului cultelor religioase”, în *Dreptul*, nr.10/2008, pp.56-77.
- ✦ IVAN, D. Iorgu, „Autonomia Bisericii în concepția și activitatea I.P.S. Mitropolit Nicolae” în *Telegraful Român, Omagiu Înalt Prea Sfinției Sale Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului 1905-1955*, Sibiu, 1955, pp 155-172.
- ✦ MATEIU, Dr. I., *Dreptul bisericesc de stat în România întregită. Regimul general al cultelor*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1926.
- ✦ MITITELU Cătălina, „About the Right to the Freedom of Religion” în *LUMEN: Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. SANDU et al., Medimond, Bologna, 2015, pp. 833—838.
- ✦ MITITELU Cătălina, „Provisions of Principle with European Constitutional Value on the „Person’s” Right to Freedom and Security”, în *Journal of Danubian Studies and Research*, Vol 6, No 2 (2016), pp. 158-165.
- ✦ MITITELU, Cătălina, DURĂ, V. Nicolae, „Dreptul la libertatea de religie. Edictul de la Milan și afirmarea dispozițiilor lui de principiu în legislația europeană și Internațională” în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, Anul XVII, Nr. 1 / 2013, pp.48-79.
- ✦ ROTARU, Ioan-Gheorghe, “Religious liberty – a natural human right”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, Ganoune Diop, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coord.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2015, pp.595-608.

- ✦ STAN, Liviu, „Despre autonomia bisericească” în *Biserica și Dreptul. Studii de drept canonic ortodox. Vol.3. Principiile dreptului canonic ortodox*, ed. Andreiana, Sibiu, 2012.
- ✦ STAN, Liviu, „Jus ecclesisticum. Dreptul în viața Bisericii” în *Biserica și dreptul. Studii de drept canonic ortodox, Vol.1. Teologia dreptului*, ed. Andreiana, Sibiu, 2010.
- ✦ STĂNESCU – SAS, Mihail, *Autonomia cultelor religioase. Jurisprudență națională comentată și adnotată*, ed. Universul Juridic, București, 2019.

Surse electronice

- ✦ www.scj.ro